

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Бойченко Марини Анатоліївни

на дисертацію Долинної Анни Сергіївни

**«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ПСИХОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ США», подану
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Сучасні суспільні трансформації, зумовлені глобальними викликами, соціально-економічною нестабільністю та зростанням рівня психологічного навантаження на населення, актуалізують проблему якісної професійної підготовки фахівців психологічних професій. У таких умовах особливого значення набуває формування в майбутніх психологів, соціальних працівників та інших представників психологічного профілю здатності ефективно діяти в складних і кризових ситуаціях, забезпечувати психологічну підтримку та демонструвати високий рівень професійної компетентності. Відповідно, означені вимоги мають бути враховані у процесі модернізації системи вищої освіти, зокрема через оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення та осмислення зарубіжного досвіду, зокрема американської моделі підготовки фахівців психологічного профілю, яка вирізняється практичною спрямованістю, міждисциплінарністю та гнучкістю освітніх траєкторій.

Аналіз сучасного стану професійної підготовки фахівців психологічних професій в Україні засвідчує наявність низки викликів, пов'язаних із необхідністю посилення практичної складової навчання, оновлення освітніх програм відповідно до актуальних суспільних потреб та забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам. Нормативні документи у сфері вищої освіти окреслюють загальні орієнтири підготовки таких фахівців, проте їх реалізація в освітній практиці потребує подальшого вдосконалення. У цьому контексті особливої ваги набувають дослідження, спрямовані на аналіз і адаптацію ефективних моделей професійної підготовки, апробованих у провідних країнах світу. Отже, з огляду на зазначене, можемо стверджувати, що дисертаційна робота є **актуальним і своєчасним дослідженням**.

Дисертація є складовою комплексних досліджень кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Соціально-психологічні аспекти забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах ситуації невизначеності» (державний реєстраційний номер 0125U000429) та «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (реєстраційний номер 0120U100295), а також кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Обґрунтованість і достовірність наукових висновків, поданих у дисертації, не викликає сумнівів, оскільки вони визначаються теоретико-методологічними позиціями, що становлять основу дослідження, підтверджуються отриманими результатами, використанням значного обсягу науково-педагогічних джерел українських та іноземних дослідників, а також застосуванням сучасних методів проведення порівняльно-педагогічного дослідження.

Відповідно до теми дослідження, у дисертації визначено суперечності в теорії і практиці професійної підготовки майбутніх фахівців психонічного профілю, визначено мету й поставлено відповідні завдання в логічній послідовності. Об'єкт та предмет дослідження характеризуємо як адекватні цілям та завданням дисертації. Авторкою переконливо обґрунтовано концепцію дослідження, що ґрунтується на ідеї цілісного оновлення професійної підготовки фахівців психонічних професій через інтеграцію теоретичних засад, практикоорієнтованих підходів та ціннісно-етичних орієнтирів, апробованих у системі вищої освіти США, з урахуванням соціокультурних і освітніх реалій України, та охоплює практико-інтегративний, рефлексивно-ціннісний та етично-адаптаційний складники.

У дисертаційному дослідженні застосовано комплекс взаємодоповнювальних *теоретичних, емпіричних та статистичних методів*, що забезпечило цілісне вивчення проблеми професійної підготовки фахівців психонічних професій в університетах США. Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) використано для обґрунтування концептуальних засад дослідження та формулювання наукових висновків. Емпіричні методи дали змогу здійснити практичне вивчення особливостей організації підготовки фахівців, а також виявити специфіку освітніх практик у

досліджуваному контексті. Особливістю методичного інструментарію є поєднання кількісних і якісних підходів, що забезпечило глибину та об'єктивність отриманих результатів. Кількісні методи спрямовано на виявлення тенденцій і закономірностей у професійній підготовці, тоді як якісні – на інтерпретацію змістових характеристик освітнього процесу, освітнього середовища та професійних вимог до майбутніх фахівців психологічних професій. Такий підхід дозволив не лише зафіксувати наявні відмінності й особливості підготовки, а й здійснити їх змістовне пояснення в контексті функціонування американської системи вищої освіти. Застосування порівняльного аналізу сприяло виявленню специфіки професійної підготовки фахівців психологічних професій та визначенню потенціалу використання відповідного досвіду в українських умовах, що підвищує наукову обґрунтованість і практичну значущість отриманих результатів.

Структура дисертації є обґрунтованою та логічною, представлена вступом, п'ятьма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Сутнісний зміст кожного розділу дослідження має безпосередній зв'язок із поставленою метою та завданнями. У результаті це дозволило теоретично обґрунтувати наукову новизну дослідження та впровадити результати дисертаційної роботи в діяльність закладів вищої освіти, що визначило її практичне значення.

Характеризуючи наукову новизну дослідження, слід відзначити, що авторкою вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено системний аналіз підготовки фахівців психологічного профілю в університетах США з урахуванням сучасних викликів (психологічна травматизація, постстресові стани, соціальна вразливість); виокремлено структурні та змістові компоненти освітніх програм, що забезпечують формування ключових професійних компетентностей (емоційний інтелект, стресостійкість, етична відповідальність); обґрунтовано доцільність адаптації окремих елементів американської моделі (супервізії, міждисциплінарні модулі, практикоорієнтоване навчання) до українського освітнього контексту; розроблено методичні підходи до оцінювання ефективності підготовки фахівців психологічного профілю з урахуванням міжнародних стандартів (APA, NASP); уточнено понятійно-категоріальний апарат щодо психологічних професій у контексті трансформації вищої освіти та соціального

запиту на фахівців допоміжних професій; пропоновано психолого-педагогічні рекомендації щодо забезпечення ефективності впровадження американського досвіду в формуванні психонічних компетентностей підготовки майбутніх фахівців.

Варто підкреслити й основні здобутки, що визначають **практичне значення дослідження**, зокрема ґрунтовний фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення, науково обґрунтовані висновки, а також рекомендації щодо адаптації ефективних освітніх моделей США до української системи підготовки фахівців психонічного профілю з урахуванням потреб післявоєнної реабілітації та розвитку сфери психічного здоров'я. Особливу цінність становить детально схарактеризована авторкою система практикоорієнтованої підготовки, зокрема її структурні елементи (супервізії, тренінги, кейс-аналіз, міждисциплінарні модулі), які можуть бути інтегровані в українські освітні програми. Важливим є також розроблений інструментарій оцінювання професійної готовності здобувачів, що може бути використаний у закладах вищої освіти для моніторингу якості підготовки. Зазначені результати можуть бути ефективно використані у процесі реформування української вищої освіти, зокрема в галузях психології, педагогіки та соціальної роботи, під час розроблення навчальних програм, методичних посібників і тренінгових курсів для викладачів і здобувачів освіти, а також у підготовці фахівців до професійної діяльності в умовах кризових ситуацій.

Виділимо ще низку переваг дослідження.

По-перше, заслуговує на схвалення використання авторкою в якості теоретико-методологічного підґрунтя комплексу взаємопов'язаних теоретичних моделей, які відображають міждисциплінарну природу професійної підготовки фахівців психонічного профілю. Зокрема, авторка переконливо спирається на модель компетентнісного підходу, конструктивізму в освіті, трансдисциплінарного підходу, професійної ідентичності та поведінкового менеджменту, що дозволяє здійснити системний аналіз освітніх практик університетів США. Такий підхід забезпечує глибоке розуміння змісту, структури та методів професійної підготовки, сприяє виявленню ефективних освітніх рішень і створює підґрунтя для їх адаптації до українського освітнього контексту. Використання

зазначених моделей надає дослідженню концептуальної цілісності та підвищує рівень його наукової обґрунтованості.

По-друге, наукову цінність становить теоретичне обґрунтування авторкою концепції інтеграла професійної цінності як ключового чинника формування професійної зрілості фахівців психологічних професій. Переконаливим є представлення інтеграла професійної цінності як складного багаторівневого конструкта, що відображає єдність особистісних, професійних і соціальних цінностей, а також визначає особливості професійної ідентичності, мотивації та поведінкових стратегій майбутнього фахівця. Важливою є деталізація його структури через виокремлення аксіосфер та відповідних ціннісних компонентів, що дозволяє глибше зрозуміти механізми формування ціннісної самосвідомості. Переконаливою видається запропонована градація рівнів сформованості інтеграла професійної цінності (високий, середній, низький), яка дає змогу оцінювати ступінь професійної готовності, прогнозувати ризики професійного становлення та визначати напрями подальшого розвитку. Такий підхід не лише поглиблює теоретичні уявлення про підготовку фахівців психологічного профілю, а й має вагомим практичне значення для вдосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти.

По-третє, заслуговує на схвалення здійснений авторкою ґрунтовний аналіз кращих практик підготовки фахівців психологічних професій в університетах США. Дисертантка комплексно досліджує зміст, структуру та організаційні особливості освітніх програм провідних університетів, зокрема Adelphi University, Pace University, Arizona State University, Louisiana State University, University of Central Florida, що дозволяє репрезентувати різні моделі професійної підготовки в американському освітньому просторі. Важливою є увага до ролі провідних професійних і акредитаційних інституцій (APA, CAEP, CCSSO, INTASC), які визначають стандарти якості підготовки, забезпечують її практичну спрямованість і відповідність сучасним суспільним запитам. Переконаливим є висновок авторки про те, що американська модель підготовки фахівців психологічного профілю базується на поєднанні міждисциплінарності, практико-орієнтованого навчання, інституційної автономії та ціннісно-особистісного розвитку здобувачів освіти. Особливу цінність становить аналіз таких освітніх інструментів, як клінічна практика, супервізія, стажування (СРТ), кейс-аналіз, симуляції, наставництво, що

забезпечують інтеграцію теоретичних знань із професійною діяльністю. Важливим є також порівняльний аспект дослідження, який дозволяє виокремити універсальні критерії якості підготовки фахівців та обґрунтувати можливості адаптації американського досвіду до українського освітнього контексту. Можемо констатувати, що здійснений авторкою аналіз не лише поглиблює уявлення про сучасні тенденції розвитку психологічної освіти в США, а й створює науково обґрунтоване підґрунтя для модернізації системи професійної підготовки фахівців в Україні відповідно до актуальних соціально-психологічних викликів.

По-четверте, значну наукову цінність становить розроблена й теоретично обґрунтована дисертанткою модель формування психологічних компетентностей у процесі професійної підготовки фахівців, яка вирізняється цілісністю, логічною структурованістю та орієнтацією на сучасні освітньо-кваліфікаційні вимоги. Запропонована модель охоплює взаємопов'язані блоки (цільовий, змістовий, процесуальний, оцінювальний і результативний), що в сукупності забезпечують системний підхід до формування професійної зрілості майбутніх фахівців. Особливої уваги заслуговує процесуальний блок, у межах якого обґрунтовано доцільність використання тренінгових методик, кейс-методу, ситуаційного моделювання, проєктного навчання та рефлексивних практик, що сприяють розвитку емоційної компетентності, критичного мислення, комунікативної гнучкості та здатності до саморегуляції. Водночас важливим є акцент на оцінювальному блоці, який передбачає застосування психодіагностичних інструментів, формувального оцінювання, самооцінки та портфолію, що забезпечує моніторинг динаміки сформованості компетентностей. Результативний блок моделі відображає досягнення ключових показників професійної готовності, зокрема здатності до адаптації, безперервного навчання, формування професійної ідентичності та ефективної командної взаємодії. У цілому запропонована модель має як теоретичну значущість, так і практичний потенціал для впровадження в систему професійної підготовки фахівців психологічного профілю в Україні.

По-п'яте, беззаперечною перевагою дисертаційного дослідження є ґрунтовне обґрунтування й системне представлення організаційно-педагогічних умов формування психологічних компетентностей у процесі професійної підготовки фахівців. Авторкою переконливо доведено, що ефективність цього процесу забезпечується сукупністю взаємопов'язаних

умов, зокрема: інтеграцією психолого-педагогічного та професійного змісту навчання, створенням рефлексивно-розвивального освітнього середовища, застосуванням активних і особистісно орієнтованих методів навчання, а також упровадженням системної діагностики та моніторингу сформованості компетентностей. Особливої уваги заслуговує акцент на адаптації досвіду університетів США, де зазначені умови реалізуються через інтеграцію курсів із розвитку емоційного інтелекту, лідерства, етики, активне використання коучингу, менторства, супервізії, рефлексивних практик і цифрових інструментів оцінювання. Важливим є також обґрунтування ролі безпечного психологічного середовища, індивідуалізації освітніх траєкторій та формувального оцінювання як чинників розвитку професійної ідентичності й саморегуляції здобувачів освіти. У сукупності запропоновані організаційно-педагогічні умови мають не лише теоретичну значущість, а й практичну цінність, оскільки створюють науково обґрунтоване підґрунтя для модернізації системи підготовки фахівців психологічного профілю в Україні з урахуванням провідних міжнародних освітніх практик.

По-шосте, вагомою перевагою дисертаційного дослідження є глибокий аналіз сучасних тенденцій модернізації професійної підготовки фахівців психологічного профілю в умовах цифрової трансформації та обґрунтування доцільності впровадження практико-орієнтованих і міждисциплінарних освітніх підходів. Авторкою переконливо показано, що провідні університети США реалізують системні моделі підготовки, які поєднують індивідуалізовані освітні траєкторії, активне використання цифрових ресурсів, участь здобувачів освіти у проєктній, дослідницькій та симуляційній діяльності, а також інтеграцію навчання з реальним професійним середовищем (хакатони, дизайн-спринти, стажування, дуальні формати). Особливо цінним є акцент на формуванні метакомпетентностей – критичного мислення, емоційного інтелекту, етичної відповідальності, здатності до адаптації та міжкультурної взаємодії, що відповідає сучасним викликам глобалізованого суспільства. У роботі обґрунтовано, що адаптація таких підходів в українському освітньому просторі сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців, розвитку їхньої конкурентоспроможності, професійної гнучкості та готовності до діяльності на перетині психології, технологій і соціальних трансформацій.

По-сьоме, важливою перевагою дисертаційного дослідження є здійснений авторкою ґрунтовний порівняльний аналіз психологічної

складової професійної підготовки фахівців у системах освіти України та США. Переконливо доведено, що, попри спільне визнання значущості психологічних компетентностей, американська модель характеризується вищим рівнем практичної спрямованості, інтеграцією супервізії, наставництва та інтерактивних методів навчання, тоді як вітчизняна система зберігає переважно теоретичну орієнтацію й потребує посилення прикладного компонента. Особливо цінним є обґрунтування перспектив адаптації ефективних зарубіжних практик (зокрема супервізійної підтримки, кейс-методу, травмоінформованого підходу) до українського освітнього контексту, що сприятиме підвищенню якості підготовки педагогів та формуванню їхньої психологічної готовності до професійної діяльності в умовах сучасних соціальних викликів.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Результати виконаного дисертаційного дослідження викладено в 44 працях, серед яких: 20 статей у наукових фахових виданнях України, 4 статті у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, 3 розділи в колективних монографіях та 17 праць апробаційного характеру.

В опублікованих працях відображено результати кожного з розділів дисертації. Проведене ознайомлення зі змістом публікацій свідчить про наявність повного висвітлення результатів дисертації. Посилання на публікації відображено в роботі.

Отже, дисертаційну роботу Долинної А.С., зважаючи на форму та змістову складову, можна вважати завершеною працею.

У цілому позитивно оцінюючи наукове та теоретико-практичне значення отриманих дисертанткою результатів, необхідно окреслити й певні дискусійні положення щодо змісту роботи, а також висловити окремі побажання.

1. Характеризуючи освітні програми, наукові підходи та інституційний досвід підготовки фахівців психологічних професій у закладах вищої освіти США, авторка подекуди подає англійські назви освітніх програм, університетів, а також прізвища зарубіжних учених без належного українського перекладу або транслітерації. З метою підвищення доступності

та цілісності сприйняття наукового тексту доцільним було б уніфікувати подання таких найменувань, супроводжуючи їх українськими відповідниками.

2. У п. 5.2, присвяченому імплементації кращих зразків американського досвіду у зміст професійної підготовки фахівців психологічних професій, авторка подає надмірно детальний опис окремих заходів, зокрема засідань «Школи молодого науковця», з розгорнутим аналізом змісту доповідей спікерів. Такий рівень деталізації, хоча й демонструє ґрунтовність проведеної роботи, дещо перевантажує текст і зміщує акценти з узагальнення результатів на опис окремих подій. Видається доцільним подати зазначений матеріал у більш узагальненому вигляді, зосередившись на ключових тенденціях, результатах і значенні цих заходів для професійної підготовки здобувачів.

3. У п. 5.3, присвяченому апробації американських психодіагностичних методик, недостатньо, на наш погляд, конкретизовано організаційно-методичні аспекти проведеного дослідження. Зокрема, потребують уточнення характеристики вибірки (кількість учасників, їх освітній рівень, спеціальність), умови проведення діагностики, а також процедура збору й обробки емпіричних даних. Відсутність зазначеної інформації дещо ускладнює повноцінну інтерпретацію отриманих результатів і оцінку їх репрезентативності, хоча загалом запропонований підхід до використання американських методик є науково обґрунтованим і перспективним.

4. Здійснений у дослідженні порівняльний аналіз систем професійної підготовки фахівців психологічних професій у США та Україні є змістовним і аргументованим. Водночас дослідження б виграло, якби окремі його результати були додатково узагальнені та представлені у вигляді порівняльних таблиць, що сприяло б підвищенню наочності й полегшенню сприйняття матеріалу.

5. Відзначаючи інформативність і змістовність представлених у дисертації таблиць, зауважимо, що варто було б чіткіше окреслити їх авторство (власна розробка чи узагальнення на основі джерел), а також оптимізувати подання окремих об'ємних таблиць, що займають більше однієї сторінки.

Варто вказати, що надані зауваження є рекомендаційними і тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового рівня дисертаційної роботи А.С. Долинної.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Долинної Анни Сергіївни є завершеною, самостійно виконаною, оригінальною науковою працею, що має теоретичне та практичне значення для розвитку української вищої освіти. Дослідження характеризується новими, раніше не захищеними положеннями, а отримані, у підсумку, наукові результати розв'язують, у своїй єдності, актуальну педагогічну проблему.

Отже, зважаючи на викладене, вважаємо, що дисертаційна робота «Теорія і практика професійної підготовки фахівців психоекономічних професій в університетах США» відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого Постановою КМУ від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами), що дає підстави для присудження Долинній Анні Сергіївни наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Марина БОЙЧЕНКО

Підпис М.А. Бойченко засвідчую
Перший проректор

Ганна ЗАКІНА